
Patologie a eschatologie

Betlach J.

Oddělení patologie, Nemocnice, Havlíčkův Brod

Souhrn

Téma smrti odnepaměti upoutávalo pozornost a fascinovalo svojí všudypřítomnou neodvratitelností. V emočně vypjaté situaci umírání a smrti představují významnou spirituální pomoc přechodové rituály, což je v předkládaném zamyšlení doloženo konkrétním příběhem.

Klíčová slova: patologie a eschatologie - přechodové rituály - umírání - smrt

Summary

Pathology and Eschatology

The topic of death has attracted peoples attention since ancient times as well as it has fascinated with its omnipresence and unavailability. In the emotionally extreme situation of passing to death, transitional rituals represent remarkable spiritual aid. In this essay, this is documented by a particular story.

Key words: pathology and eschatology - transitional rituals - dying - death

Čes.-slov. Patol., 43, 2007, No. 1, p. 31–32

Jsme lidské rostliny, které rostou a kvetou v patřičné sezoně a potom jsou poraženy studeným nárazem větru do lůna naší matky, země...

F. Gonzales-Crussi

Kmotříčka smrt stála už nad kolébkou lidstva. Je všudypřítomná, a přece zahalená tajemstvím. Její podoba i zvyky se během staletí proměňovaly. Někdy byla přátelská a krásná, jindy zákeřná a odpudivá. Někdy probouzela strach, jindy byla toužebně očekávána. Dovedla lidstvo do 21. století, aniž by odhalila své tajemství. Dnešní doba však nemá ráda tajemství a nemá ráda ani smrt. Ale lidé přesto umírají – stejně jako kdysi, a přece jinak. Francouzský exprezident Francois Mitterrand v předmluvě knihy *Intimní smrt* napsal: „Vztah ke smrti snad nikdy nebyl tak ubohý, jako v dnešní duševně vyschlé době, kdy se lidé upínají na svou existenci a tváří se, že znají tajemství života a smrti... Žijí ve světě, který se této otázky bojí a odvrací se od ní. Dřívější civilizace se stavěly smrti čelem. Ukazovaly společnosti a každému jedinci cestu přechodu mezi mrtvé. Dávaly tak konci života jeho bohatství a smysl“.

Patolog ve své navyklé (byť v dnešní době ne již každodenní) pitevní práci se ocitá, aniž si to většinou dost dobře uvědomuje, ve zvláštní mez-

ní situaci. „Pomalý a hluboký zvuk umíráčku smrti, který v ostatních vzbuzuje neklid, strach a hoře, vyzývá patologa započít svůj úkol. A tělo, představa hrůzy pro většinu lidí, symbol nejvyšší porážky pro léčící lékaře, zůstává pro patologa zašifrovanou zprávou o životě: kabalistickým textem hláskování v klíči mystéria života a zdraví“ (F. Gonzales-Crussi). Sekant vykoná svou rutinní práci, při které nalezne více či méně uspokojivé odpovědi na klinicky otázky, sepiše zprávu a odchází. Z pohledu osobní spirituality ovšem v těchto chvílích jde o nanejvýš závažnou hraniční situaci. Ta je odnepaměti zajišťována dokonale propracovanými přechodovými rituály, zaujímavými významné místo prakticky ve všech kulturách a náboženských systémech. Tyto rituály mají v nejdůležitějších zlomových okamžicích života (zrození, svatba, umírání, pohřeb...) zajistit bezpečný přechod jedince z jednoho světa do druhého. Ošetřují tu nejistou nebo nebezpečnou oblast hraničního prostoru, kdy již/ještě neplatí zákony jedné ani druhé strany. Každá změna musí dostat prostor a čas, aby se její důsledky stabilizovaly a mohly se stát přirozenou součástí života. Navíc každá důležitá změna postavení ve světě probíhá v posvátném prostoru a čase a spojuje člověka s jeho předky, s přírodou i s celým vesmírem. Rituály se liší, ale jejich transkulturní jádro je společné: v emočně vysoce vypjatých

situacích (kladných i záporných) umocňuje predepsaný scénár príměrené a účinné chování lidí, významně snižuje úzkost a na druhé straně vytváří novou zkušenost. Nepřekvapuje proto, že nejpropracovanější bývají rituály spojené s odchodem z tohoto světa a přijímáním do světa zemřelých. Naše kulturní a společenské zvyklosti (a tedy i rituály) jsou postavené na základech křesťanství. Péče o těžce nemocné a umírající byla odnepaměti předním pastoračním úkolem církve. V katolické církvi nalezla tato péče liturgický výraz v „zaopatřování“ nemocných, které zahrnuje svátost smíření, svátost nemocných a viaticum. Svátost smíření (pokání) představuje osobní zpověď a rozhřešení. Svátost (též pomazání) nemocných (dříve poslední pomazání) má duchovně posílit nemocného člověka a navrátit mu zdraví; nese s sebou i odpuštění hříchů. Kněz na nemocného vloží ruce, modlí se za něj a pomáže jej na čele a rukách požehnaným olivovým olejem. (Olej je znamením radosti, bohatství a svobody.) Viatikum („pokrm na cestu“) je svaté přijímání, které se dává v bezprostředním nebezpečí smrti. V časové tísní lze tyto obřady vykonat jako souhrnný ritus. Stanovit přesně okamžik smrti ovšem není vždy snadné. Má-li kněz pochybnosti, zda člověk již zemřel, může pomazání udělit podmíněně. Učebnice morální teologie připouštěly udělení svátosti po dobu asi půl hodiny po posledním vydechnutí dlouhodobě nemocných a dvě i více hodin při náhlém úmrtí. Teologické učení o posledních věcech člověka (eschatologie) je pro člověka nezbytným pohledem dopředu na konečné naplnění vlastního bytí z hlediska dějin spásy. Smrt je nazírána jako odloučení těla a nesmrtelné duše, jako počátek věčnosti. Smrt také vyvažuje člověka z jeho při-

poutanosti k jednotlivým věcem. Rituály spojené s touto přechodovou událostí jsou potřebné pro ty, kteří odcházejí, i pro ty, kteří (zatím) zůstávají – a to je nutné pokorně reflektovat.

Na počátku tohoto zamyšlení je příběh asi 50leté ženy, která přijela ze vzdáleného bydliště do zdejší léčebny navštívit svého nemocného bratra. Během její cesty bratr náhle zemřel. Zdrčená žalem žena přišla na oddělení patologie a z jejích slov záhy vyplynulo, že nejvíce ji tíží to, že kněz nestačil bratra zaopatřit. U vědomí možného podmíněného vykonání liturgie byl neprodleně kontaktován kněz, který po vysvětlení situace ochotně přijel a za přítomnosti sestry vykonal u zemřelého obřad. Pozůstalé se bezprostředně po rituálu očividně ulevilo; doslova jí spadl kámen ze srdce. Prožila smysl dramatické situace a odcházela vnitřně smířená s nečekanou ranou osudu. Jakoby se naplnila slova Zjevení Janova (21, 4): „Bůh jim setře každou slzu z očí. A smrti již nebude, ani žalu, ani nářku, ani bolesti již nebude – neboť co bylo, pominulo“.

*Frank Gonzales-Crussi (1936, Mexico), emeritní profesor patologie, kromě odborného zaměření se v několika publikacích zabýval také tématem smrti a podílel se na projektu televize BBC s tímto námětem. Uvedené citace jsou z jeho knihy *The Day of the Dead and Other Mortal Reflections* (New York, Harcourt-Brace, 1993).*

MUDr. Jan Betlach
Nemocnice Havlíčkův Brod
oddělení patologie
580 22 Havlíčkův Brod
tel.: 569 472 205
e-mail: jan.betlach@onhb.cz

OZNÁMENÍ

S hlubokým žiálom oznamujeme českej a slovenskej patologickej obci, že dňa 31.07.2006 náhle zomrel dlhoročný vynikajúci československý patológ, bývalý prednosta oddelenia patológie Fakultnej nemocnice s poliklinikou F. D. Roosevelta v Banskej Bystrici, prim. MUDr. JIŘÍ FUKAL.

Prim. MUDr. Peter Hudec